

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ СЕМЕНА КУЗНЕЦЯ

ДУДКА МАЙЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 336:338.436 (043.3)

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ
АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Харків – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник – кандидат економічних наук, доцент
Берест Марина Миколаївна,
Харківський національний економічний університет
імені Семена Кузнеця, доцент кафедри фінансів.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, доцент
Тулай Оксана Іванівна,
Тернопільський національний економічний
університет, професор кафедри фінансів ім. С. І Юрія;

кандидат економічних наук
Шаховалова Єлизавета Олегівна,
Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана, старший викладач кафедри
корпоративних фінансів і контролінгу.

Захист відбудеться «23» травня 2019 р. о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради, шифр Д 64.055.02, у Харківському національному економічному університеті імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за адресою: 61166, м. Харків, пров. Інженерний, 1-а.

Автореферат розісланий «23» квітня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

І. М. Герашченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Агропромисловий сектор економіки є однією з найважливіших ланок економічної системи України. Частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України станом на 01.01.2018 р. становила 10,23 %; частка продукції агропромислового сектору економіки в експорті товарів України станом на 01.01.2018 р. була максимальною серед усіх галузей та склала 41 %, що на 4,7 млрд. дол. США або на 16,3 % більше у порівнянні з 01.01.2017 р., що підкреслює посилення ролі галузі у формуванні доходів бюджету та високий рівень її експортного потенціалу.

Відповідно до Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2021 р. причинами невдалої адаптації суб'єктів агропромислового сектору економіки до роботи у зоні вільної торгівлі з державами-членами ЄС є недостатній обсяг державної фінансової підтримки розвитку сільськогосподарського виробництва, недосконала система страхування ризиків та нестабільність податкового законодавства. Зокрема, залишаються невирішеними питання фінансової підтримки агропромислового сектору економіки шляхом здешевлення кредитів. Недостатній рівень фінансування є перешкодою виходу його суб'єктів господарювання на світовий аграрний ринок та причиною виникнення галузевих ризиків.

Підтримка стабільного функціонування агропромислового сектору економіки уможлиблює забезпечення населення продовольчими товарами, промисловості – сировиною, зовнішньої торгівлі – експортними товарами, а держави – зростанням валютних доходів. При цьому суб'єкти господарювання галузі функціонують у середовищі з високим рівнем стохастичності та непередбачуваності, що спричиняє суттєвий негативний вплив на ефективність їх діяльності.

У даному зв'язку доцільним є удосконалення сучасних інструментів формування та ефективного використання джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки для забезпечення та підтримки їх стійкого розвитку.

Глибокий аналіз теоретичних та практичних проблем стійкого розвитку аграрного сектору відображено у працях таких вчених як О. І. Аверіна, Є. М. Борщук, Т. М. Важеніна, З. В. Герасимчук, О. М. Гончаренко, Б. М. Данилишин, І. А. Демидова, К. О. Іванчук, У. В. Лаврик, Ю. М. Лопатинський, О. Л. Попова, Ю. В. Сидоренко, Н. В. Фоміна, Н. О. Хомяченко, Н. В. Шандова, Д. В. Шиян, А. Alawode, D. Munroe, A. Samuil. Зокрема, Є. М. Борщук аналізував основні теорії стійкого розвитку еколого-економічних систем; З. В. Герасимчук розглядала методологію та практику регіональної політики сталого розвитку; Б. М. Данилишин акцентував увагу саме на природно-ресурсному потенціалі сталого розвитку України; О. Л. Попова вивчала політику та механізм сталого розвитку агросфери України; Ю. М. Лопатинський виділив детермінанти сталого розвитку аграрних підприємств. Проте на даний час невирішеними залишаються питання формування фінансового забезпечення стійкого розвитку (ФЗСР) агропромислового сектору економіки з урахуванням обґрунтованої сукупності таких параметрів як форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення та рівень стійкого розвитку, що дозволить обрати стратегію формування ФЗСР суб'єктів агропромислового сектору економіки. Необхідність розв'язання цих питань зумовило вибір теми, мети та завдань дисертації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота відповідає плану наукових досліджень Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, за темами: «Моніторинг кризових явищ в діяльності підприємства» (номер державної реєстрації 0113U008071), яка була виконана на базі дослідження суб'єктів агропромислового сектору економіки, де здобувач розробив підрозділи «Змістовні аспекти моніторингу кризових явищ на підприємстві», «Формування сукупності діагностичних показників моніторингу кризових явищ на підприємстві», «Діагностика наявності та глибини кризових явищ на основі обґрунтованого переліку показників моніторингу»; «Фінансове забезпечення розвитку регіону та підприємництва» (номер державної реєстрації 0117U007512), де здобувач розробив підрозділ «Класифікація джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки», в якому узагальнив та уточнив класифікацію джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки з урахуванням особливостей їх функціонування, розкрив зміст складових фінансових ресурсів суб'єктів агропромислового сектору економіки. Напрямок дослідження відповідає темі «Формування механізму ефективного регулювання та управління економічною діяльністю підприємств» (номер державної реєстрації 0113U007514), де автором розроблено підрозділ «Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення», в якому здобувач узагальнив сучасні підходи до розуміння поняття «фінансове забезпечення», виділив та обґрунтував його змістовні аспекти.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування та розроблення теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Згідно мети дослідження поставлено такі завдання:

уточнити зміст поняття «фінансове забезпечення» на основі розкриття його теоретичних засад та дослідження вітчизняного і зарубіжного досвіду фінансування суб'єктів агропромислового комплексу (АПК);

уточнити поняття «стійкий розвиток» та обґрунтувати пріоритет фінансової складової для оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання;

з використанням системи фінансових показників розробити методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки на мезорівні за фінансовою складовою;

виявити фактори впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки;

діагностувати структуру джерел фінансування суб'єктів АПК;

оцінити рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою на основі обґрунтованої системи фінансових показників;

розробити методичний підхід до визначення структури джерел фінансування суб'єктів АПК;

обґрунтувати сукупність основних параметрів і розробити з їх урахуванням методичний підхід до вибору стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК.

Об'єктом дослідження є процес формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

Предмет дослідження – теоретичні положення, методичні підходи, інструментарій та практичні рекомендації щодо формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки у тактичному та стратегічному періодах.

Методи дослідження. Дисертаційна робота базується на теоретичних положеннях з проблем фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів господарювання. Для розв'язання поставлених завдань використано такі методи наукового дослідження: *морфологічного аналізу* (для уточнення сутності поняття «стійкий розвиток»); *контент-аналізу* (для виокремлення декількох сутнісних характеристик, що найбільш повно відображають поняття «стійкий розвиток»); *аналізу, синтезу, аналогії, логічного узагальнення* (для систематизації теоретичних і практичних аспектів стійкого розвитку та фінансового забезпечення суб'єктів господарювання, для стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК); *порівняльного та логічного узагальнення* (для виділення показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та зокрема його суб'єктів за фінансовою складовою; оцінки впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення суб'єктів АПК; ефективності діяльності суб'єктів АПК); *таксономічного аналізу* (для розрахунку системи інтегральних показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та його суб'єктів зокрема); *багатовимірнього факторного аналізу* (для виділення обґрунтованих груп показників оцінки зовнішнього середовища та розрахунку системи інтегральних показників впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); *методу адитивної згортки* (для розрахунку інтегрального показника впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); *шкали Харрінгтона* (для характеристики рівня стійкого розвитку АПК та його суб'єктів); *закону Фібоначчі – золотого перетину* (для характеристики напряму впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК); *кореляційного аналізу* (для формування системи показників, які впливають на рівень стійкого розвитку); *кластерного аналізу* (для виділення та формування груп суб'єктів господарювання, які віддають перевагу певним джерелам фінансування; та на основі самоорганізаційних карт Кохонена для виділення та формування груп суб'єктів АПК відповідно до рівня рентабельності їхньої діяльності); *матричного методу* (для виявлення зв'язку між формами фінансування та ефективністю діяльності суб'єктів АПК); *графічного* (для унаочнення результатів дослідження).

Поставлені завдання вирішено з використанням комп'ютерних пакетів прикладних програм Microsoft Office, Statistica та Deductor.

Інформаційну базу дослідження становлять нормативно-правові акти України з питань стійкого розвитку, фінансового забезпечення функціонування суб'єктів агропромислового сектору економіки, оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання; статистичні дані Національного банку України, Державної служби статистики України, Міністерства аграрної політики України; фінансова звітність суб'єктів агропромислового сектору економіки; наукові публікації вітчизняних і зарубіжних дослідників з проблемних питань фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки, а також результати аналітичних розрахунків, здійснених безпосередньо автором.

Наукова новизна одержаних результатів в поглибленні теоретичних положень та розробленні методичних підходів до фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. Результати дослідження, що містять наукову новизну та виносяться на захист, полягають у такому:

вперше:

запропоновано використання обґрунтованої сукупності параметрів (форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення, рівень стійкого розвитку) як куба стратегій, що є підґрунтям методичного підходу до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки;

удосконалено:

визначення поняття «фінансове забезпечення», особливістю якого є поєднання змістовного, організаційного, цільового аспектів та розуміння його як процесу формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єктів господарювання з метою сприяння їх стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики;

методичний підхід до визначення впливу релевантних факторів зовнішнього середовища, в якості яких запропоновано враховувати монетарно-інфляційний фактор, державної підтримки пільгового кредитування АПК, прямої бюджетної підтримки на процес формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та оцінювати напрям їхнього впливу як: стимулюючий, нейтральний та деструктивний.

методичний підхід до оцінки структури джерел фінансування суб'єктів АПК, що, на відміну від існуючих, враховує особливості зв'язку між формами фінансування та ефективністю діяльності суб'єктів АПК, який полягає у визначенні залежності форми фінансування від рівня рентабельності суб'єктів господарювання;

дістали подальшого розвитку:

пріоритетність фінансової складової серед інших складових оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання, особливість якої ґрунтується на теоретичному узагальненні, практичному значенні та їх співставленні, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., де фінансова складова є основою вирішення проблем формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК;

системи фінансових показників оцінки рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки в цілому та його суб'єктів зокрема, що враховують специфіку діяльності галузі та її суб'єктів, та є підґрунтям розрахунку інтегральних показників рівня стійкого розвитку АПК і його суб'єктів за фінансовою складовою.

Практичне значення отриманих результатів полягає в конкретизації системи показників факторів стійкого розвитку суб'єктів АПК, факторів та напрямів впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК для їх своєчасного моніторингу; розробленні методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та його суб'єктів й до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК, необхідних для виявлення залежності рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК від фінансового забезпечення їх господарської діяльності для вибору стратегій формування ФЗСР.

Зокрема, пропозиції та рекомендації, що стосуються виділення системи факторів зовнішнього середовища, які здійснюють суттєвий вплив на формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки, враховані при формуванні стратегії розвитку ПрАТ «Полтавське ХПП» на 2018 р. для обґрунтування вибору джерел фінансування з урахуванням факторів зовнішнього середовища функціонування (довідка № 1348 від 14.12.2017 р.).

Підхід до вибору стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку на основі позиціонування суб'єкта АПК в кубі стратегій прийнято для впровадження у практичну діяльність ТОВ «Гутянський елеватор» (довідка № 98/1 від 21.05.2018 р.).

Методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, що складається з трьох комплексних етапів та передбачає формування обґрунтованого переліку показників оцінювання, побудову інтегрального показника та розпізнавання рівня стійкого розвитку галузі за фінансовою складовою використано у діяльності відділу агропромислового розвитку Богодухівської районної державної адміністрації Харківської області (довідка № 03-23/285 від 17.09.2018 р.).

Результати дослідження застосовуються у навчальному процесі кафедри фінансів Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця при підготовці фахівців освітнього ступеня «Бакалавр» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування» при викладанні навчальної дисципліни «Фінансова діяльність суб'єктів господарювання» (довідка № 18/86-39-162 від 01.06.2018 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійно виконаним науковим дослідженням. Основні наукові положення, висновки та рекомендації, які містяться у роботі, отримано особисто здобувачем та представлено у наукових публікаціях. Із наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертації використано лише ті положення, які є результатом особистого дослідження. Внесок автора в праці, виконані у співавторстві, полягає у такому: досліджено та удосконалено класифікаційні аспекти поняття «розвиток» [2], досліджено та вдосконалено визначення поняття «фінансове забезпечення» [3], розроблено методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК з використанням методу таксономічного аналізу [4], виділено та обґрунтовано на основі економіко-математичного інструментарію фактори, що суттєво впливають на формування ФЗСР суб'єктів АПК [5], обґрунтовано перелік діагностичних показників оцінювання стану та ефективності діяльності суб'єктів АПК [10], проведено оцінку кризових явищ в діяльності суб'єктів АПК [12], узагальнено підходи та уточнено зміст поняття «стійкий розвиток» [15], обґрунтовано перелік системоутворюючих складових стійкого розвитку суб'єктів господарювання [17], визначено роль ФЗСР АПК як складової підтримки фінансової безпеки держави [18], узагальнено сучасні підходи до формування фінансового забезпечення суб'єкта господарювання [20], запропоновано підхід до оцінювання форм фінансування, що використовуються суб'єктами АПК, на основі методу кластерного аналізу [21], проведено оцінку впливу факторів зовнішнього середовища на розвиток суб'єктів АПК з використанням методу таксономічного аналізу [22].

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення, науково-методичні рекомендації та практичні результати дисертаційного дослідження оприлюднено на: II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль, 2013 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики» (м. Харків, 2014 р.); IV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2015 р.); I Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 2015 р.); II Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний

розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 2017 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 2017 р.); I Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 2017 р.); Міжнародній науковій конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця» (м. Харків, 2018 р.), VI Всеукраїнській науково-практичній конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 2018 р.); II Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 2018 р.).

Публікації. Основні результати і висновки дисертаційної роботи опубліковано в 19 працях, серед яких 8 статей у наукових фахових виданнях України. З них 7 статей включені до міжнародних наукометричних баз, 11 тез доповідей, загальним обсягом 6,46 ум.-друк. арк., з яких особисто здобувачеві належить 4,67 ум.-друк. арк. Також результати опубліковані додатково в інших виданнях, серед яких 2 наукові статті у електронних наукових фахових виданнях та 1 стаття у збірнику наукових праць.

Структура і обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації – 249 сторінок (10,38 ум.-друк. арк.). Робота містить 38 таблиць (з них 3 займають 3 повні сторінки), 17 рисунків (з них 2 займають 2 повні сторінки), список використаних джерел з 231 найменувань – на 26 сторінках, 14 додатків – на 58 сторінках. Обсяг основного тексту дисертації становить 161 сторінку (6,7 ум.-друк. арк.).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження; відображено наукову новизну і практичне значення одержаних результатів та їх опублікування.

У першому розділі – «**Теоретико-методичні засади фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК**» – уточнено зміст понять «фінансове забезпечення» та «стійкий розвиток», на основі розкриття яких сформовано теоретичні засади фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК й обґрунтовано пріоритет фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання.

У результаті аналізу наукових джерел виділено такі ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення» як сукупність економічних відносин, елемент фінансового механізму, зв'язок з фінансовими ресурсами, метод фінансування та забезпечення грошовими засобами. Виділені ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення» узагальнені за трьома аспектами – змістовним, організаційним та цільовим, що дозволило удосконалити визначення поняття «фінансове забезпечення» з точки зору їх поєднання.

Таким чином, фінансове забезпечення запропоновано розуміти як процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики. Узагальнено класифікаційні ознаки джерел фінансування суб'єктів АПК, серед яких значущими для формування фінансового забезпечення є власні, позикові, залучені джерела фінансування та їх форми (самофінансування, боргове та змішане).

Уточнено зміст поняття «розвиток» на основі узагальнення сучасних підходів та

виділення ключових ознак (процес, рух зміни, процес зміни, система), що є доцільними при формуванні фінансового забезпечення. На основі визначення понять «розвиток» та «стійкість», з використанням методів морфологічного та контент-аналізу узагальнено та уточнено зміст поняття «стійкий розвиток» як здатність суб'єкта господарювання, виражена через комплексну характеристику його фінансово-господарської діяльності, в просторі і часі протистояти несприятливим впливам зовнішнього середовища та при цьому на основі якісних та/або кількісних змін повертатися до рівноважного стану, забезпечувати гнучкість, адаптивність й задовольняти необхідні потреби з метою досягнення глобальних цілей суб'єкта господарювання.

Таким чином, на основі наукових методів пізнання, синтезу та аналізу обґрунтовано таке визначення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як ефективне формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, що сприяє зміні показників стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища.

Методом порівняльного аналізу наукових джерел доведено пріоритетність фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання серед всіх складових стійкого розвитку (соціальна, екологічна, технічна, економічна, інноваційна, виробнича, організаційна, управлінська, наукова, ресурсна, ринкова, технологічна, інвестиційна, ризикова, ділової активності, товарна, інтелектуальна, матеріальна, маркетингова, комерційна). Підтвердження пріоритетності фінансової складової ґрунтується на теоретичному узагальненні, практичному значенні та їх співставленні, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р., де саме фінансова складова є основою вирішення проблем формування фінансового забезпечення стійкого розвитку АПК, як через прямий вплив – збільшення фінансування галузі, так як і методом підтримки заходів оптимізації розвитку галузі.

У другому розділі – **«Діагностика рівня стійкого розвитку та структури джерел фінансування суб'єктів АПК»** – сформовано методичний підхід до оцінки стійкого розвитку агропромислового сектору економіки за фінансовою складовою, виявлено фактори впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК, здійснена діагностика та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК.

У дисертаційному дослідженні сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою на мезорівні за галузевим спрямуванням (рис. 1).

Основою методичного підходу є сформована система фінансових показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК, які враховують особливості функціонування галузі. Методами аналізу наукових джерел та логічного узагальнення з дванадцяти показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою доведено доцільність і достовірність використання дев'яти (валовий збір зернових та зернобобових культур; обсяг інвестицій в сільське, лісове та рибне господарства; обсяг експорту продукції АПК України; валовий внутрішній продукт сільського, лісового та рибного господарства, скоригований на індекс інфляції в Україні; чистий прибуток; частка валового внутрішнього продукту сільського, лісового та рибного господарства у ВВП України; частка продукції АПК в експорті товарів України; індекс цін реалізації продукції сільського господарства сільськогосподарськими підприємствами; необоротні активи

сільського, лісового та рибного господарства), що відібрані за ранжуванням як пріоритетні.

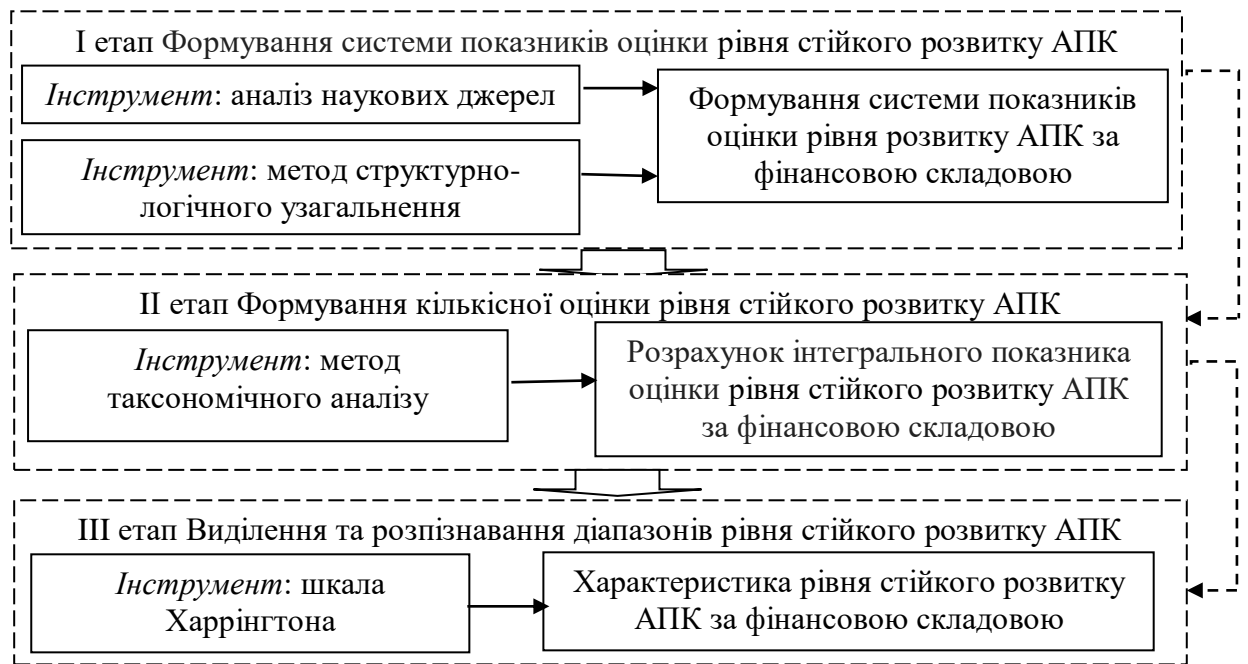

Рис. 1. Етапи методичного підходу до оцінки рівня стійкого розвитку АПК на мезорівні за фінансовою складовою

У результаті дослідження побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона для якісної інтерпретації кількісних значень рівня стійкого розвитку: *високий, середній та низький*.

Оцінка рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою довела, що з 2007 по 2013 рр. галузь характеризується низьким рівнем стійкого розвитку (від 0,11 до 0,35), однак починаючи з 2014 р. – середнім (0,36), а з 2015 р. – високим (від 0,46 до 0,7). Це пов'язано, переважно, зі зростанням ВВП у галузі, збільшенням частки продукції АПК в експорті товарів України, необоротних активів та обсягу інвестицій в АПК, що відіграють роль важливого фінансового джерела забезпечення його стійкого розвитку.

Такий стан АПК зумовлюється як внутрішніми факторами, так і факторами зовнішнього середовища, тому в дисертації виділено фактори впливу зовнішнього середовища, що істотно впливають на формування ФЗСР АПК з використанням методу багатовимірної факторної аналізу та для яких факторне навантаження з відповідним фактором було значущим, тобто більшим за $|0,65|$. Факторні навантаження показників зовнішнього середовища отримані внаслідок обертання їх вихідних значень за 2002-2017 рр. методом біквартімакс. Кількість факторів впливу на формування ФЗСР суб'єктів АПК визначено за критерієм Кайзера, відповідно до якого значущими для аналізу визначено ті фактори, власні значення яких перевищували 1,0. У результаті аналізу отриманих кумулятивної дисперсії (82,76 %) та факторних навантажень виділено три найбільш значущих фактори: *монетарно-інфляційний* фактор (представлений показниками «облікова ставка НБУ», «індекс інфляції», «офіційний курс гривні до долара США»), фактор *прямої бюджетної підтримки* («видатки

державного бюджету для сільського господарства», «кількість державно-цільових програм розвитку АПК») та фактор *державної підтримки пільгового кредитування АПК* («обсяг бюджетних коштів на пільгове кредитування АПК», «обсяг пільгового кредитування АПК»).

З метою визначення сукупного впливу компліментарних і деструктивних факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК побудовано інтегральний показник впливу зовнішнього середовища, за методом адитивної згортки на основі нормування виділених показників та використано закон Фібоначчі для фінансової інтерпретація напряму впливу зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК: *деструктивний, нейтральний, стимулюючий* (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК

Напрямок впливу по роках	Зовнішнього середовища в цілому (I_{zovn_ser})	Монетарно-Інфляційний ($I_{mon-inf}$)	Прямой бюджетної підтримки ($I_{pr\_der\_pitr}$)	Державної підтримки пільгового кредитування АПК (I_{pil_kred})
01.01.2003	↑	↑	↑	→
01.01.2004	↑	↑	↑	→
01.01.2005	↑	→	↑	→
01.01.2006	→	→	↑	→
01.01.2007	→	→	→	→
01.01.2008	→	→	→	↓
01.01.2009	↓	→	↓	↓
01.01.2010	→	→	→	→
01.01.2011	→	↑	↓	→
01.01.2012	→	↑	→	→
01.01.2013	→	↑	↓	→
01.01.2014	↑	↑	→	↑
01.01.2015	→	→	→	→
01.01.2016	↓	↓	→	↓
01.01.2017	→	↓	→	→
01.01.2018	→	↓	→	↑

Примітка: ↑ – стимулюючий вплив зовнішнього середовища; → – нейтральний; ↓ – деструктивний

Всі виявлені фактори впливу на формування ФЗСР суб'єктів АПК об'єднано і враховано в розробленому методичному підході до оцінки впливу факторів зовнішнього середовища на формування ФЗСР суб'єктів АПК.

У роботі здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК за період 2011-2017 рр. Дослідження довело, що основним джерелом фінансування суб'єктів АПК є власний капітал (від 60 до 75 %), однак потреба в поточних зобов'язаннях складає біля 26 % та з кожним роком зростає, а саме за рахунок поточної кредиторської заборгованість за товарами, роботами, послугами (близько 10 %), інших поточних зобов'язань (близько 7 %) та короткострокових кредитів банків 4 %. Довгострокові зобов'язання склали приблизно 7,5 % від усіх джерел фінансування суб'єктів АПК та сформовані в основному за рахунок інших довгострокових зобов'язань – 6,5 % і довгострокових кредитів банків – 1,5 %, оскільки існує багато труднощів надання кредитів, що зумовлюється недосконалою

системою фінансування суб'єктів АПК та недостатнім цільовим фінансуванням (близько 0,25 %), що свідчить про необхідність фінансової підтримки суб'єктів АПК державою.

У дослідженні проаналізовано фінансову діяльність банків України, спрямованих на кредитування суб'єктів АПК, яких станом на 01.09.2018 р. функціонувало 81 од., що визначено початковою вибіркою. Для дослідження обрано чотири банки України (АТ «Райффайзен Банк Аваль», ПАТ «УКРСИББАНК», ПАТ «КРЕДІ АГРИКОЛЬ БАНК», АТ «ОТП БАНК») за критеріями: наявність іноземного капіталу (яких станом на 01.09.2018 р. функціонує 40 од.), так як вони мають світовий досвід функціонування та особливо досвід кредитування в інших країнах; використання умов кредитування за кредитними лініями суб'єктів АПК, що є джерелом кредитування АПК (12 топ банків); приналежність до рейтингу стійкості банків від порталу «Міністерства фінансів України» станом на 01.07.2018 р. за рейтингом від чотирьох балів та вище.

Досліджуючи кредитні програми банків, спрямовані на поповнення обігових коштів суб'єктів АПК, визначено, що в цілому умови для користування ними можуть виконати лише ті суб'єкти господарювання, які мають майно для застави. Це стосується як плати за користування ресурсами, так і виконання вимог щодо забезпечення. Якщо в частині плати за кредит банки не можуть запропонувати плату нижчу, ніж за залучені ресурси, то в частині забезпечення виникає протиріччя щодо формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК.

У третьому розділі – **«Удосконалення методичних підходів до фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК»** – оцінено рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою на основі системи фінансових показників, розроблено методичні підходи до оцінки структури джерел фінансування суб'єктів агропромислового сектору економіки та вибору стратегій формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

У дослідженні удосконалено методичний підхід до оцінки стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою (рис. 1), підґрунтям якого є сформована система показників оцінки рівня розвитку суб'єктів АПК методом аналізу наукових джерел та логічного узагальнення. З тридцяти дев'яти показників, що пропонуються для оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою обрано десять (рентабельність активів; рентабельність діяльності; рентабельність основного капіталу; коефіцієнт абсолютної ліквідності; коефіцієнт покриття; співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості; коефіцієнт фінансової незалежності капіталізованих джерел; коефіцієнт довгострокової фінансової незалежності; коефіцієнт оборотності активів; операційний цикл), які характеризуються найвищим рейтингом використання.

На основі запропонованої системи показників за період 2011-2017 рр. побудовано інтегральний показник оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою з використанням методу таксономічного аналізу та вербально-числової шкали Харрінгтона для якісної інтерпретація рівня стійкого розвитку: *високий, середній та низький*.

Методом кластерного аналізу k-середніх за такими показниками як частка власного капіталу в структурі фінансових ресурсів суб'єкта господарювання; частка довгострокових зобов'язань та забезпечень; частка поточних зобов'язань та

забезпечень виділено групи суб'єктів АПК, які віддають перевагу певним джерелам фінансових ресурсів за період 2011-2017 рр. Згідно з фінансовою інтерпретацією кластерів, перший кластер сформували суб'єкти господарювання, які використовували переважно боргове фінансування (частка позикових коштів близько 60 %, частка власного капіталу не перевищує 40 %); до другого кластеру ввійшли суб'єктів господарювання, які використовували переважно змішане фінансування, тобто частки власних і позикових коштів коливалися в діапазоні від 30 до 60 %; до третього кластеру ввійшли суб'єкти господарювання, в структурі джерел фінансування яких абсолютну перевагу отримали власні кошти, їхня частка набагато більша – в середньому більш за 80 %. Це підтверджує переважність самофінансування як джерело фінансування: з одного боку це підвищує їх фінансову стійкість, а з другого боку обмежує формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК за обсягами і не дозволяє їм здійснювати стійкий розвиток бажаними темпами.

Для виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів АПК методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена виділено групи суб'єктів агропромислового сектору економіки відповідно до рівня рентабельності їх діяльності (*низький, середній, високий*) з метою визначення усереднених значень рівня рентабельності, що притаманні суб'єктам АПК.

Для дослідження обрано 24 суб'єкта господарювання, які відносяться до агропромислового сектору економіки та мають такі характеристики: код за КВЕД відповідає виду економічної діяльності, що уособлює виробництво, зберігання, переробку та збут сільськогосподарської продукції, що відповідає секціям А, С та G та розділам 01, 10 та 46 відповідно по КВЕД-2010; обрано суб'єкти АПК в регіонах, сукупний вклад яких у виробництво сільськогосподарської продукції перевищує 2/3 (70 %); взято до уваги відкритість та доступність на офіційному сайті Агентства з розвитку інфраструктури фондового ринку України інформації за останні роки станом на 01.01. 2018 р.

Вихідними даними для проведення кластерного аналізу виступили показники: рентабельність активів, діяльності, власного капіталу, основного капіталу. Аналіз середніх значень показників рентабельності за кластерами показав, що на початок 2018 року середній рівень рентабельності знизився в 2,5 рази.

Таким чином, на основі сформованих кластерів за формами фінансування та за ефективністю діяльності суб'єктів АПК сформовано матрицю зв'язку ефективності діяльності та форми фінансування суб'єктів АПК. У результаті виділено тенденцію, відповідно до якої суб'єкти АПК, що практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності (38,20 %). У той же час суб'єкти агропромислового сектору економіки, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності (до 41,03 %).

Таким чином, результати проведених досліджень доводять, що досягнення цілей стійкого розвитку можливе лише за умов достатньої фінансової підтримки у стратегічному періоді. Тому у дисертації запропоновано методичний підхід до вибору стратегій формування ФЗСР суб'єктів агропромислового сектору економіки, який включає 5 етапів (рис. 2).

Рис. 2. Етапи методичного підходу до вибору стратегій формування ФЗСР суб'єктів АПК

Для вибору суб'єктом АПК адекватної стратегії ФЗСР залежно від рівня його розвитку, форми фінансового забезпечення та з урахуванням впливу зовнішнього середовища, пропонується використання куба стратегій формування ФЗСР (рис. 3).

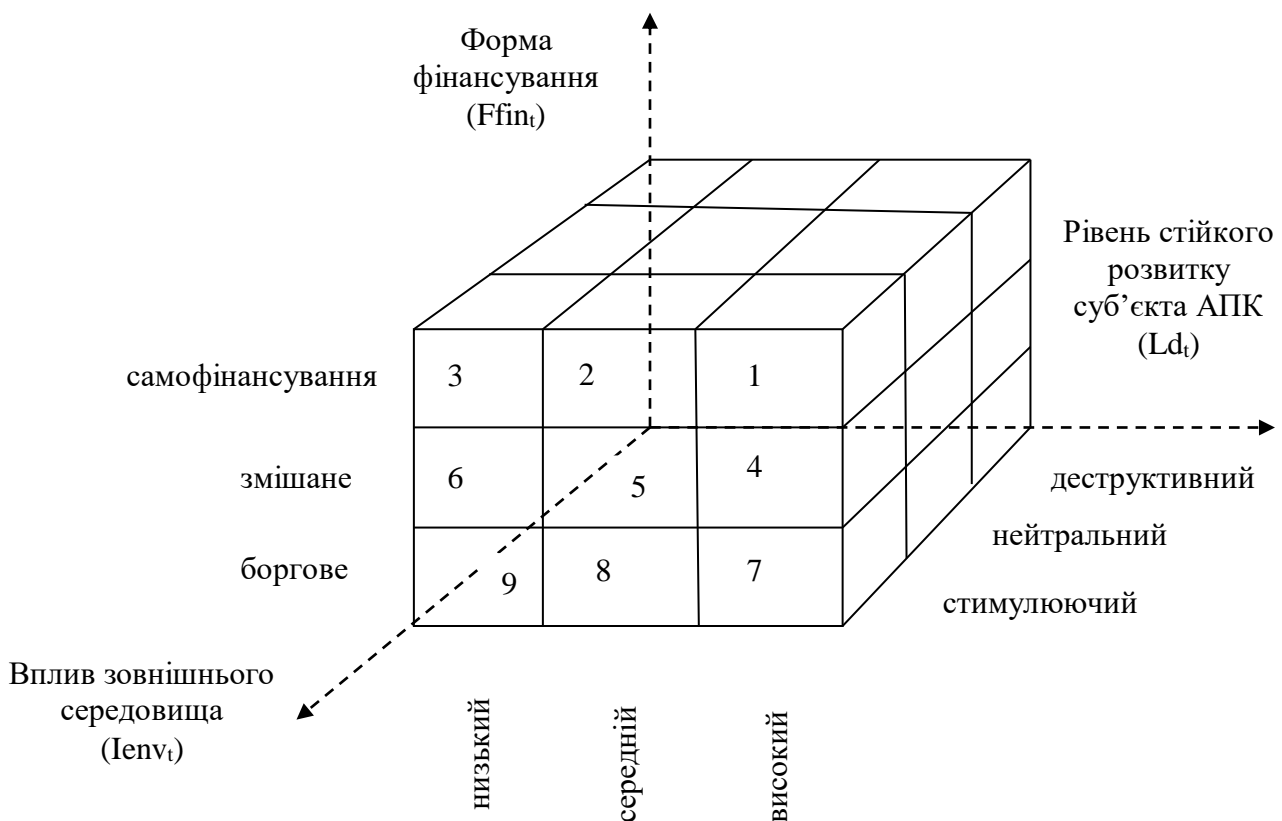

Рис. 3. Куб стратегій формування ФЗСР суб'єктів АПК

У роботі сформовано правила вибору стратегій формування ФЗСР в залежності від результатів позиціонування суб'єкта АПК в кубі: правило 1. $S_{fzsd1}=(Ld_{високий}, Ffin_{самофінансування}, Ienv_t)$; правило 2. $S_{fzsd2}=(Ld_{середній}, Ffin_{самофінансування}, Ienv_t)$; правило 3. $S_{fzsd3}=(Ld_{низький}, Ffin_{самофінансування}, Ienv_t)$; правило 4. $S_{fzsd4}=(Ld_{високий}, Ffin_{змішане}, Ienv_t)$; правило 5. $S_{fzsd5}=(Ld_{середній}, Ffin_{змішане}, Ienv_t)$; правило 6. $S_{fzsd6}=(Ld_{низький}, Ffin_{змішане}, Ienv_t)$; правило 7. $S_{fzsd7}=(Ld_{високий}, Ffin_{боргове}, Ienv_t)$;

правило 8. $S_{fzsd8}=(Ld_{\text{середній}}, F_{\text{finборгове}}, I_{\text{env}_t})$; правило 9. $S_{fzsd9}=(Ld_{\text{низький}}, F_{\text{finборгове}}, I_{\text{env}_t})$. Стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Стратегії формування ФЗСР суб'єктів АПК

Стратегія формування ФЗСР	Правила вибору стратегії формування ФЗСР								
	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Залучення додаткових фінансових ресурсів та інвестицій	↑+		↑+		↑+	↑+			
Ефективного використання власних фінансових ресурсів	→↓+	→↓+		→↓+	→↓+	→↓+	→↓+	→↓+	
Розширеного фінансування		↑+							
Стабілізаційного фінансування			→↓+						
Оптимізації структури капіталу та мінімізації його вартості				↑+					
Збереження форми фінансування							↑+		
Залучення більш дешевих джерел фінансування								↑+	
Антикризова									↑+
Переходу до змішаної форми фінансування									→↓+

У дослідженні проведено позиціонування суб'єктів АПК в кубі з метою вибору стратегії формування ФЗСР на прикладі обраних представників кластерів за формою фінансування (за результатами проведеного кластерного аналізу щодо форми фінансування станом на 01.01.2018 р. та розрахунком мінімальної відстані до центра кластера): кластер 1: П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» (16,70); кластер 2: П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві» (0,31); кластер 3: П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси» (0,77).

Оскільки стратегії формування ФЗСР спрямовані, в першу чергу, на вибір ефективних джерел фінансування для суб'єктів господарювання, для визначення доцільності залучення додаткових позикових коштів здійснено розрахунок ефекту фінансового важеля (ЕФВ) для суб'єктів АПК за формулою:

$$\text{ЕФВ} = (1 - \text{СПП}) \times (\text{ЕР} - \text{СРСВ}) \times (\text{ПК/ВК}), \quad (1)$$

де СПП — ставка податку на прибуток;

ЕР — економічна рентабельність, обумовлена відношенням прибутку до сплати податків і відсотків до середньорічної вартості активів;

ПК — позиковий капітал, тис. грн;

ВК — власний капітал, тис. грн;

СРСВ — середня розрахункова ставка відсотків.

Таким чином, у дослідженні розраховано ефект фінансового важеля на прикладі обраних представників кластерів. У зв'язку з цим в табл. 3 наведено результати розрахунку ефекту фінансового важеля.

Результат розрахунку ефекту фінансового важеля суб'єктів АПК

Суб'єкт АПК	Значення показника за роками	ЕФВ
П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	01.01.2018	-0,12
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2017	-0,04
П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	01.01.2017	-0,03
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2016	-0,02
П16 – Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське»	01.01.2012 - 01.01.2017	0,00
П12 – ПАТ «Сільськогосподарське підприємство «Селекція-племресурси»	01.01.2012 - 01.01.2018	0,00
П11 – ПАТ «Вінницьке обласне сільськогосподарське виробниче підприємство по племенній справі в тваринництві»	01.01.2013	0,00
	01.01.2012	0,01
	01.01.2014	0,01
	01.01.2018	0,01
	01.01.2015	0,02

Таким чином, за результатами розрахунку ефекту фінансового важеля (табл. 3) визначено, що суб'єкти АПК, які переважно використовують боргове фінансування, мають низький ефект фінансового важеля, при самофінансуванні – середній, при змішаному фінансуванні – максимальний ефект фінансового важеля, що підтверджує доцільність залучення додаткових позикових коштів при змішаному фінансуванні.

Відповідно до правила 9 $S_{fzsd} = (L_{d\text{низький}}, F_{fin\text{боргове}}, I_{env_t})$ куба стратегій за результатами дослідження визначено, що у 2017 р. Сільськогосподарське АТ відкритого типу «Ольгівське» знаходиться в складному фінансовому стані та має високий рівень залежності від залученого капіталу. Тому стратегія формування ФЗСР для нього повинна, в першу чергу, мати антикризовий характер та бути спрямовано на недопущення банкрутства підприємства. Обраним напрямом переходу повинен бути блок 5, оскільки як вплив зовнішнього середовища визначено як «нейтральний». Збереження високої частки позикових ресурсів неможливе, оскільки ефект фінансового важеля мав тенденцію до зменшення, що свідчить про недоцільність використання позикових ресурсів. Отже, основним джерелом фінансування Сільськогосподарського АТ відкритого типу «Ольгівське» визначено збільшення зареєстрованого капіталу, так як підприємство станом на 01.01.2018 р. отримало збиток у сумі 50 тис. грн.

Використання розроблених у роботі теоретичних положень і методичних підходів фінансового забезпечення стійкого розвитку дозволило визначити рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК, форму фінансування та напрям впливу зовнішнього середовища на можливості залучення фінансових ресурсів, а також підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі вирішено важливе науково-практичне завдання з подальшого розвитку й удосконалення теоретичних положень, методичних підходів та розробки науково-практичних рекомендацій щодо формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. Основні висновки і результати, одержані в процесі дослідження, полягають у такому.

1. Виділено ключові ознаки поняття «фінансове забезпечення», які узагальнені за трьома аспектами – змістовним, організаційним та цільовим. У зв'язку з цим під фінансовим забезпеченням запропоновано розуміти процес формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання з метою сприяння його стійкому розвитку та реалізації окремих завдань фінансової політики. Узагальнено класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК та визначено найбільш використовувані у практичній діяльності форми фінансування (самофінансування, боргове та змішане).

2. Здійснено контент-аналіз поняття «стійкий розвиток» та у зв'язку з цим наведено визначення фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єкта господарювання як ефективного формування, накопичення та використання фінансових ресурсів суб'єкта господарювання, яке сприяє зміни показників складових стійкого розвитку в умовах несприятливого впливу зовнішнього середовища. На основі систематизації методичних підходів до оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК, доведено пріоритетність фінансової складової, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р.

3. Сформовано методичний підхід до оцінки рівня стійкого розвитку АПК за фінансовою складовою, основою якого є сформована система показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК. На основі запропонованої системи показників методом таксономії побудовано інтегральний показник, значення якого розділено на три рівня (високий, середній та низький) та оцінено рівень стійкого розвитку АПК за 2007-2017 рр., що підтвердило переважання низького рівня стійкого розвитку АПК.

4. З використанням методу багатовимірної факторної аналізу виділено фактори зовнішнього середовища, які впливають на формування ФЗСР АПК (монетарно-інфляційний фактор, фактор прямої бюджетної підтримки та фактор державної підтримки пільгового кредитування АПК). За виділеними факторами та їх значущими показниками побудовано інтегральний показник впливу зовнішнього середовища (деструктивний, нейтральний, стимулюючий) на формування ФЗСР АПК, практичне використання якого довело, що в основному вплив зовнішнього середовища на формування ФЗСР АПК є нейтральним.

5. Здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК. Дослідження показало, що більшість суб'єктів АПК оперують власними коштами (60-75 %), однак потреба в поточних зобов'язаннях з кожним роком зростає. У результаті дослідження кредитних програм банків, які спрямовані на поповнення обігових коштів суб'єктів АПК, визначено, що в цілому умови для користування ними можуть виконати далеко не всі суб'єкти господарювання, оскільки не мають достатнього майна для застави.

6. Визначено показники оцінки рівня стійкого розвитку суб'єктів АПК за фінансовою складовою. Методом таксономії на основі запропонованої системи

показників за фінансовою складовою побудовано інтегральний показник та оцінено рівень стійкого розвитку суб'єктів АПК за період 2011-2017 рр., кількісні значення якого свідчать, що в середньому 36,23 % суб'єктів АПК мали низький рівень стійкого розвитку, 32,12 % – середній; 31,65 % – високий, тобто високий рівень стійкого розвитку за фінансовою складовою не мають навіть 50 % суб'єктів АПК.

7. Методом кластерного аналізу k-середніх за період 2011-2017 рр. виділено групи суб'єктів АПК, які віддають перевагу певним джерелам фінансових ресурсів. За результатами досліджень, самофінансування визначено як переважне джерело фінансування: з одного боку це підвищує фінансову стійкість суб'єктів АПК, а з другого боку обмежує формування фінансового забезпечення за обсягами і не дозволяє їм здійснювати стійкий розвиток бажаними темпами. Для виявлення зв'язку між формою фінансування та рівнем ефективності діяльності суб'єктів АПК методом кластерного аналізу на основі самоорганізаційних карт Кохонена виділено групи суб'єктів АПК відповідно до рівня рентабельності їх діяльності (низький, середній, високий). В результаті виявлено тенденцію, відповідно до якої суб'єкти АПК, що практично повністю знаходяться на самофінансуванні, мають в середньому більш високий рівень рентабельності своєї діяльності (38,20 %). У той же час суб'єкти АПК, які використовують змішану або боргову форми фінансування, навпаки, відзначаються більш низьким рівнем ефективності своєї діяльності (до 41,03 %), що підтверджує доцільність самофінансування як переважного джерела формування фінансового забезпечення суб'єктів АПК.

8. Запропоновано використання обґрунтованої сукупності параметрів (форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення, рівень стійкого розвитку) до вибору стратегії формування ФЗСР на основі позиціонування суб'єктів АПК в кубі стратегій, що є підґрунтям розробленого методичного підходу та дозволило підвищити якість управлінських та фінансових рішень щодо забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК та галузі в цілому.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Дудка М. О. Методичний підхід до побудови куба стратегій фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК / М. О. Дудка // Управління розвитком. – 2018. – № 3. – С. 23-29.

Статті у наукових періодичних виданнях України, які включені до міжнародних наукометричних баз

2. Берест М. М. Теоретичні засади та класифікаційні аспекти категорії «розвиток» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Вісник економіки транспорту і промисловості: збірник наук.-практ. статей. – 2014. – Вип. 47. – Харків : УкрДАЗТ. – С. 173-179. (РИНЦ).

3. Берест М. М. Сутність та економічний зміст категорії «фінансове забезпечення» / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка і фінанси: науковий журнал. – 2015. – № 1. – С. 36-41. (*Index Copernicus*).

4. Берест М. М. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислового сектору економіки України / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка розвитку: науковий журнал. – 2017. – № 4 (84). – С. 27-37. (*Index Copernicus*).

5. Берест М. М. Визначення факторів впливу зовнішнього середовища на фінансове забезпечення розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: науковий журнал. – 2017. – №7 (35). – С. 13-16. (Серія «Економіка») (*Index Copernicus*).

6. Дудка М. О. Морфологічний аналіз сутності поняття «стійкий розвиток» [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2018. – Вип. 22. – С. 357-362. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/70.pdf>. (*Index Copernicus*).

7. Дудка М. О. Оцінка впливу структури джерел фінансування підприємств АПК на ефективність їхньої діяльності / М. О. Дудка // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2018. – Вип. 19. – Ч1. – Ужгород : УНУ. – С. 133-137. (Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство) (*Index Copernicus*).

8. Дудка М. О. Оцінка рівня стійкого розвитку агропромислових підприємств / М. О. Дудка // Причорноморські економічні студії: науковий журнал. – 2018. – Вип. 30. – С. 94-98. (*Index Copernicus*).

Публікації за матеріалами конференцій

9. Дудка М. О. Financial stability monitoring / М. О. Дудка // Матеріали II Міжнародної інтернет-конференції «Формування стратегії науково-технічного, екологічного і соціально-економічного розвитку суспільства» (м. Тернопіль 5-6 грудня 2013 р.). – Тернопіль : Крок, 2013. – С. 163-165.

10. Берест М. М. Оцінка кризових явищ у діяльності підприємств агропромислового комплексу на основі комплексу діагностичних показників / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Соціально-економічний розвиток України та її регіонів: проблеми науки та практики»: тези доповідей учасників конференції (м. Харків, 22-23 травня 2014 р.). – Харків : ВД «ІНЖЕК», 2014. – С. 431-437. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): кольор., 12 см. – Систем. вимоги: Pentium; 32 Mb RAM; CD. – ROM Windows 98/2000/NT/XP; Adobe Acrobat Reader. – Назва з контейнера.

11. Дудка М. О. Аналіз сучасних тенденцій розвитку агропромислового сектору України в контексті забезпечення економічної безпеки держави / М. О. Дудка // Збірник матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (м. Харків, 10 квітня 2015 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТО Ексклюзив, 2015. – С. 61-63.

12. Берест М. М. Оцінка кризових явищ в діяльності підприємств агропромислового комплексу / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (м. Ужгород, 23-25 квітня 2015 р.). – Ужгород : ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. – С. 436-440.

13. Дудка М. О. Зарубіжний досвід фінансового забезпечення розвитку агропромислового сектору / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку» (м. Ужгород, 26 квітня 2017 р.). – Ужгород : Видавництво УжНУ «Говерла», 2017. – С. 146-147.

14. Дудка М. О. Фактори впливу на стійкий розвиток підприємств АПК

/ М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 1-2 червня 2017 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2017. – С. 233-235.

15. Берест М. М. Дефініційна основа сталого розвитку суб'єктів АПК / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції «Фінансова спроможність об'єднаних територіальних громад: очікування та реалії» (м. Рівне-Луцьк, 29-30 листопада 2017 р.). – Рівне : Волин. обереги, 2017. – С. 13-16.

16. Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів I Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 22 листопада 2017 р.). – Київ : КНЕУ, 2017. – С. 36-39. – Режим доступу: https://kneu.edu.ua/userfiles/Financial_economical_department/news/vseukr_kafedra_konf.pdf.

17. Берест М. М. Сучасні підходи до оцінки стійкого розвитку підприємств / М. М. Берест, М. О. Дудка // Матеріали Міжнародної наукової конференції «Економічний розвиток і спадщина Семена Кузнеця»: тези доповідей (м. Харків, 31 травня-1 червня 2018 р.). – Харків : ХНЕУ імені Семена Кузнеця, 2018. – С. 204-205.

18. Берест М. М. Фінансове забезпечення стійкого розвитку агропромислового сектору економіки як складова підтримки фінансової безпеки держави / М. М. Берест, М. О. Дудка // Збірник матеріалів VI Всеукраїнської науково-практичної конференції «Сучасні проблеми фінансового моніторингу» (23 листопада 2018 р.). – Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця, ТОВ «ТО Ексклюзив», 2018. – С. 38-39.

19. Дудка М. О. Аграрні розписки: ефективний інструмент фінансування суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. О. Дудка // Збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (7 грудня 2018 р.). – Київ : КНЕУ, 2018. – С. 108-111. – Режим доступу: http://ir.kneu.edu.ua/bitstream/2010/26920/1/siukf_18_28.pdf.

Інші публікації

20. Dudka M. O. Financial regulatory mechanism at the enterprise / M. O. Dudka, L. O. Ignatenko // Integration processes and innovative technologies. Achievement and prospects of engineering sciences (in foreign languages): collection of scientific works. – 2014. – Issue 4. – Kharkiv : FOP Kramarenko Yu. M. – P. 195-197.

21. Берест М. М. Формування структури джерел фінансування підприємств АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Економіка та суспільство. – 2017. – № 10. – С. 159-165. – Режим доступу: http://economyandsociety.in.ua/journal/10_ukr/30.pdf. (*Index Copernicus*).

22. Берест М. М. Оцінка впливу факторів зовнішнього середовища на діяльність та розвиток суб'єктів АПК [Електронний ресурс] / М. М. Берест, М. О. Дудка // Глобальні та національні проблеми економіки: електронне наукове фахове видання. – 2017. – Вип. 18. – Миколаїв : МНУ ім. О. В. Сухомлинського. – С. 171-178. – Режим доступу : <http://global-national.in.ua/issue-18-2017/25-vipusk-18-serpen-2017-r/3282-berest-m-m-dudka-m-o-otsinka-vplivu-faktoriv-zovnishnogo-seredovishcha-na-diyalnist-ta-rozvitok-sub-ektiv-apk>. (*Index Copernicus*).

АНОТАЦІЯ

Дудка М. О. Фінансове забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, Харків, 2019.

Дисертацію присвячено удосконаленню та подальшому розвитку теоретичних положень, методичних підходів і практичних рекомендацій щодо фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки. Виділено ключові ознаки, аспекти поняття «фінансове забезпечення», на основі яких уточнено його зміст. Узагальнено класифікацію джерел фінансування суб'єктів АПК та визначено форми фінансування суб'єктів АПК. Уточнено зміст понять «розвиток», «стійкість» та узагальнено сучасні підходи до змісту поняття «стійкий розвиток» дозволило обґрунтувати пріоритет фінансової складової в процесі оцінки стійкого розвитку суб'єктів господарювання, що відповідає концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 р. В практичній діяльності суб'єктів АПК це дозволить спрямувати їх увагу на формування ФЗСР. Сформовано методичний підхід та систему показників оцінки рівня стійкого розвитку АПК в цілому та суб'єктів АПК економіки зокрема за фінансовою складовою. Виділено фактори зовнішнього середовища, які впливають на фінансове забезпечення стійкого розвитку АПК. Здійснено діагностику та аналіз структури джерел фінансування суб'єктів АПК. Побудовано матрицю зв'язку рівня рентабельності від форми фінансування суб'єктів АПК для визначення зв'язку між формою фінансування та рівнем рентабельності суб'єктів АПК. Запропоновано використання обґрунтованої сукупності параметрів (форма фінансування, напрям впливу зовнішнього середовища на процес формування фінансового забезпечення, рівень стійкого розвитку) як куба стратегій, що є підґрунтям методичного підходу до формування фінансового забезпечення стійкого розвитку суб'єктів агропромислового сектору економіки.

Ключові слова: фінансове забезпечення, стійкий розвиток, агропромисловий сектор економіки, рівень стійкого розвитку, форма фінансування, фактори впливу зовнішнього середовища, стратегія формування фінансового забезпечення стійкого розвитку.

SUMMARY

Dudka M. O. Financial provision of the sustainable development of the agribusiness entities. – The manuscript.

The thesis for a Candidate Degree in Economic Sciences in specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Simon Kuznets Kharkiv National University of Economics, Kharkiv, 2019.

Key features of the concept of «financial provision» are highlighted, which are supplemented by generalization and allocation of three components. In this regard, financial provision is the process of formation, accumulation and use of financial resources of the business entity in order to promote its sustainable development and the implementation of individual financial policy objectives. The study summarizes the classification of funding sources for agribusiness entities and determines the forms of financing for agribusiness entities (self-financing, debt and mixed). The study clarifies the

content of the category of «development» based on the generalization of modern approaches and the identification of key features. Modern approaches to the content of the concept «sustainable development» are generalized, this category is refined on the basis of the morphological analysis carried out and key features are identified. The content analysis of the concept of «sustainable development» is carried out. In this regard, the definition of financial provision for sustainable development of the agribusiness entity is given: as the effective formation, accumulation and use of financial resources of the business entity, which contributes to the change of the indicators of the components of sustainable development under unfavorable environmental conditions. When analyzing the methods, the stages of formation and the scale of recognition of the methods for assessing the level of sustainable development of the agribusiness entities and key components of the sustainable development of economic entities are determined: financial (rank 1).

The study formed a methodical approach to assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the economy as a whole and the agribusiness entities in particular for the financial component. The study has developed a system of indicators for assessing the level of sustainable development of the agribusiness of the economy as a whole and the agribusiness entities in particular for the financial component. Based on the proposed list of indicators, an integrated indicator was constructed using the taxonomy method and the level of sustainable development of the agribusiness of the economy as a whole and the agribusiness entities in particular was assessed. For this, a financial interpretation of the level of sustainable development has been implemented.

The study identifies factors of the external environment that affect the financial provision of sustainable development of the agribusiness of the economy. To determine the list of factors of the external environment that affect the financial provision of sustainable development of the agribusiness of the economy, the method of factor analysis is used in the work. In this regard, an integral indicator of the influence of the external environment was constructed on the financial provision of sustainable development of the agribusiness of the economy. In the cluster analysis method, groups of agribusiness entities are identified, which give preference to certain sources of financial resources. As a result, the financial interpretation of the formed clusters is formulated. Cluster analysis methods based on Kohen self-organization maps identified groups of agribusiness entities in accordance with the level of profitability of their activities. In this connection, a matrix for linking the level of profitability from the form of financing to the agribusiness entities was constructed to determine the relationship between the form of financing and the level of profitability of agribusiness entities.

The study suggests an approach to the selection of the FPSD strategy based on the positioning of the agribusiness entities in the strategy cube. According to the approach, the rules for selecting a strategy for the FPSD have been developed that take into account the level of sustainable development, the form of financing used, and the direction of the impact of the external environment on the possibility of attracting financial resources, which has made it possible to improve the quality of managerial and financial decisions to ensure sustainable development of the agribusiness and the region as a whole.

Key words: financial provision, sustainable development, the agribusiness, the level of sustainable development, the form of financing, the factors influencing the external environment, the strategy for formation of financial provision for sustainable development.

ДУДКА МАЙЯ ОЛЕКСАНДРІВНА

**ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ
АГРОПРОМИСЛОВОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Підписано до друку 18.04.2019 р. Формат 60x90/16.
Обсяг 0,9 ум.-др. арк. Папір офсетний. Друк різнограф.
Наклад 100 прим. Зам. № 53

Надруковано у центрі оперативної поліграфії ТОВ «Рейтинг»
Свідоцтво про державну реєстрацію ю.о. А00 № 507350
61003, м. Харків, пров. Соляниківський, 4.
Тел. (057) 771-00-92, 771-00-96